

להתודע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

יבמות דף קב

התרת עגונא על ידי סימנים בגופו ובכליו

ביבמות דף ק"ב. במשנה, אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם, אף על פי שיש סימנין בגופו ובכליו. ובגמרא, למימרא דסימנין לאו דאורייתא, ורמינהי מצאו קשור בכיס ובארנקי ובטבעת או שנמצא בין כליו אפילו לזמן מרובה כשר, אמר אביי, לא קשיא, הא רבי אליעזר בן מהבאי הא רבנן, דתניא אין מעידין על השומא, ר' אליעזר בן מהבאי אומר מעידין, מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר סימנין דאורייתא, ומר סבר סימנין דרבנן. אמר רבא דכולי עלמא סימנין דאורייתא, הכא בשומא מצויה בבן גילו קמיפלגי וכו'. ואיכא דאמרי אמר רבא דכולי עלמא סימנין דרבנן, והכא בשומא סימן מובהק קא מיפלגי וכו'. ולהך לישנא דאמר רבא סימנין דאורייתא, הא קתני אף על פי שיש סימנין בגופו ובכליו, גופו דארוך וגוץ, כליו דחיישינן לשאלה וכו'. ואיבעית אימא כליו בחיורי וסומקי.

- א -

סימנין דאורייתא או דרבנן

בסימנין אמצעים, שאינם לא גרועים ולא מובהקים.

והנה הרי"ף (דף מ"ה). מביא לישנא בתרא דרבא דסימנין הם מדרבנן, והוא מביא פלוגתא חכמים ורבי אלעזר בן מהבאי על פי פירוש של רבא שנחלקו אם שומא הוא סימן מובהק או לא, והיינו דאם נאמר שהוא סימן מובהק היה מועיל לעדות אשה.

ובטור ובשו"ע אה"ע סי' י"ז סעיף כ"ד כתבו דאין מעידין על המת על פי סימנין שאינם מובהקים, אבל על פי סימנין מובהקים מעידין עליו שמת, ושומא נחשב סימן שאינו מובהק.

והנה במה שבהתרת עיגונא מחלקים בין סימן אמצעי ובין סימן מובהק שאפילו אם סימנין לאו דאורייתא ואין משיאין אשה על פי סימן אמצעי מכל מקום משיאין אותה על פי סימן מובהק, מתבאר בקצות החשן סי' רנ"ט סק"ב דהבדל זה מצינו דוקא בהתרת עיגונא ולא בהשבת אבידה, כי בהשבת אבידה אם נאמר דסימנין לאו דאורייתא אין הבדל בין סימן אמצעי ובין סימן מובהק, כי הסברא לומר בהשבת אבידה דסימנין לאו דאורייתא כתבו הראשונים שהוא מחמת חשש משקר, שאולי ראה את האבידה אצל מי שמצאה, ויודע להגיד סימנין בדרך שקר, ולכן אין מחזירין מן התורה אבידה על פי סימנין. ולפי זה אין לחלק בהשבת אבידה בין סימן אמצעי ובין סימן מובהק, כי הטעם שאין מחזירין על ידי סימן אמצעי נוהג גם בסימן מובהק, כי בשניהם יש לחוש שראה הסימן אצל המוצא האבידה. ודוקא בהתרת עגונא שלא שייך חשש זה יש לחלק בין סימן אמצעי ובין סימן מובהק.

ולפי זה נמצא דמה שמשיאין אשה על פי סימן מובהק אינו משום שזה נלמד מאבידה, שהרי באבידה אין מועיל גם סימן מובהק, אלא זהו סברא שיועיל מן התורה סימן מובהק לעדות אשה, כי זה נחשב לבירור גמור.

- ב -

אם חוששין לשאלה בבגדיו

דסימנין בגופו אמור בסימנין גרועין, כגון שאומר שהיה ארוך או קצר, שאין זה נחשב לסימן כלל, ומה שאין מועיל סימנין בכליו היינו מפני שחוששין לשאלה, שאולי אין הבגדים משלו.

ונחלקו הפוסקים אם להלכה חוששין לשאלה או לא. דהנה כפי האמור לעיל דעת הראשונים והטור והשו"ע כלישנא בתרא דרבא דסימנין הם מדרבנן, ולפיכך אין משיאין אשה גם על פי סימנים אמצעים, כי בירור שעל ידי סימנים אינו מועיל מן התורה, אלא דעם כל זה משיאין אשה על פי

שני לשונות בגמרא / הכרעת הפוסקים / הבדל בין סימן מובהק לסימן אמצעי אמור דוקא בהתרת עיגונא ולא בהשבת אבידה

- ר"ף, טור, שולחן ערוך, קצות החשן -

א. העולה מדברי הגמרא דישנן שני לשונות אליבא דרבא אם סימנין דאורייתא או סימנין דרבנן, דהיינו אם מן התורה מחזירין אבידה על פי סימנין, כי למדין זה מקרא (דברים כ"ב) ד'עד דרוש אחיך אותך' דהיינו בסימנין, או דמה שמקבלים אבידה על פי סימנין הוא רק מדרבנן.

לאור האמור ישנן שני דרכים האין תתפרש משנתינו ששנינו שאין מעידין על הכרת המת על פי סימנין, כי אם סימנין מועילין רק מדרבנן, יתפרש שאין להתיר אשה להנשא גם על פי סימנין טובים, כיון שהוא בירור המועיל רק מדרבנן, ולהשיא אשת איש לעלמא צריך בירור המועיל מן התורה. אבל אם סימנין מועילין מן התורה, יתפרש דמה ששנינו שאין משיאין אשה על פי סימנין אמור דוקא כשאין עליו אלא סימנין גרועין שאינן ראויין לסמוך עליהם, כגון שאומרים עליו שהוא איש קטן או ארוך. ומה שאמרו שאין סומכין על סימנין שיש בבגדיו, הוא או מפני שחוששין לשאלה, דהיינו שאולי זה המת היה לבוש בגדים ששאלן מחבירו, ואם נתיר אשה על פי סימני הבגדים שהמת לבוש בהם, נמצא שנתיר את אשת חבירו שעדיין הוא בחיים, ולא נתיר את אשת המת. או דגם בסימני כלים מיירי בסימנים גרועין, כגון שאומר רק צבע הבגדים.

אכן אמרו בגמרא, דאפילו לישנא בתרא דרבא דסימנין הם רק מדרבנן, ואין משיאין אשה על פי סימנין, מכל מקום סימנים מובהקים מועילין מן התורה לדברי הכל, ולכן אם נאמר דשומא נחשב לסימן מובהק, לדברי הכל יש להתיר אשה על פי סימן שהיה לו שומא במקום מסוים. והיינו, דמה שאמרו דלישנא בתרא דרבא אין משיאין אשה על פי סימנים, מיירי

אם זה תלוי בשני לשונות אליבא דרבא / סימן אמצעי בגופו וסימן מובהק בבגדיו / במקום ספק דרבנן אם חוששין לשאלה / מדוע אין מעמידין על חזקה שכל מה שתחת ידיו של אדם הוא שלו / חשש שאלה באשה שאסורה להנשא מחמת ספיקא דאורייתא ללא חזקת אשת איש

- טור, בית שמואל, שולחן ערוך, נודע ביהודה -

ב. כפי האמור בגמרא, ללישנא קמא דרבא דסימנין הן מדאורייתא, מתפרש מה ששנינו במשנתינו דאין מעידין עליו על פי סימנין בגופו ובכליו,

סימנים מובהקים, כי סימנים מובהקים מועילין לדברי הכל מן התורה.

והנה בטור שם מבואר דמה שמישיאין אשה על פי סימנים מובהקים אמור בין כשמעידין על סימנים בגופו ובין כשמעידין על סימנים בבגדיו.

ובבית שמואל שם סקס"ט ובביאור הגר"א שם סקפ"ג מתבאר דלפי מה שנקטו הראשונים דהלכה כלישנא בתרא דרבא אין לנו מקור מן הגמרא לומר דחוששין לשאלה, שהרי מה שאמרו בגמרא דחוששין לשאלה אמור לפי לישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא, כי על זה אמרו דמה ששינוי שאין משיאין על פי עדות בכליו הוא משום דחוששין לשאלה, אבל לישנא בתרא דרבא שהמשנה מתפרשת בסימנין אמצעים, יש לומר דבסימנים מובהקים כשם שמישיאין אותה בסימנים מובהקים שבגופו, כך משיאין אותה על ידי סימנים מובהקים שבבגדיו, כי לישנא בתרא דרבא אין לנו מקור לומר דחוששין לשאלה.

אמנם המחבר בשו"ע שם כתב דסימנין מובהקים מועילין דוקא בגופו, אבל בבגדיו אין מועיל אפילו סימנין מובהקין משום שחוששין לשאלה, ולגבי חשש שאלה אין יתרון במה שהם סימנין מובהקים או לא, כי חוששין שאינם שלו. [ובפתחי תשובה שם סקצ"ה מביא פלוגתא גדולה בזה בין הפוסקים]. אכן בבית שמואל תמה בזה, שהרי לפי מה שאנו סוברים להלכה כלישנא בתרא דרבא דסימנין דרבנן אין לנו מקור לומר דחוששין לשאלה ולומר דלכן אין מועיל בבגדיו סימנים מובהקים.

וכתב דליישב דעת השו"ע צריך לומר דזה משום דמה שפסקו הראשונים כלישנא בתרא דרבא דסימנין דרבנן ולכן אין משיאין אשה על פי סימנין אמצעים, הוא רק שמחמירין מספק כלישנא בתרא דרבא דאין מועיל סימנין בעדות אשה, ואם כן נמצא דבמקום שיגרם מזה קולא יש להחמיר גם כלישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא, ושחוששין לשאלת בגדים, ולכן אין מועיל בבגדיו סימנים מובהקים כי חוששין לשאלה.

לאור האמור דמה שלדעת השו"ע חוששין לשאלה הוא רק מפני שיש להחמיר כשני הלשונות דרבא, כתב שם חידוש נפלא בשם הגאון מהר"ל מפראג דכשעדים מעידין על סימן אמצעי שבגופו וגם על סימן מובהק שבבגדיו, יש להתירה להנשא בדרך ממה נפשך, כי לישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא, נוכל להתירה על פי הסימן האמצעי שבגופו, ולפי לישנא בתרא דרבא דסימנין דרבנן, נהי שאין להתירה על פי הסימן אמצעי שבגופו, נוכל להתירה על פי סימן מובהק שבבגדיו, מה תאמר שיש לחוש לשאלה, הרי חשש שאלה אמור דוקא לפי לישנא קמא דרבא, ואם תניח כלישנא קמא דרבא הרי תוכל להתירה על פי סימן אמצעי שבגופו. א]

והנה בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק סי' מג"ד (ה"ה וכבר) העלה דאם ראו איש שנפל למים שאין להם סוף, ושהו שם כשיעור שתצא נפשו, ואחר כך

מצאו מת מחוץ למים, ואין מכירין אותו בטביעת עין, אלא שיש סימנים מובהקים בבגדיו שזהו שנפל למים, יש להשיא את אשתו אפילו לדעת השו"ע דאין סומכין על סימנים מובהקים שבבגדים. ונימוקו הוא, כי לפי האמור בבית שמואל בשם מהר"ל מפראג הרי מה שחוששין לשאלה הוא רק מספק אולי הלכה כלישנא קמא דרבא, וכיון דנפול למים שאין להם סוף ושהו שם כשיעור שתצא נפשו, מותרת מן התורה להנשא כי הולכין אחרי הרוב שמת במים, נהי שאסורה להנשא מדרבנן, מכל מקום בספק דרבנן אין להחמיר לחוש לשאלה, כי שזה תלוי בשני לשונות, וכיון שספק דרבנן לקולא יש להתירה על פי סימנים שבבגדיו.

ושוב(מד"ה אמנם ולהלן) הוא מוסיף עוד בזה דאפילו אם כשנטבע במים לא שהו שם עד שתצא נפשו, שבוה עדיין אסורה מן התורה, עם כל זה יש לסמוך על סמניו שבבגדיו, ואין חוששין לשאלה.

ונימוקו הוא, כי לכאורה יש לתמוה על עיקר הדבר שאמרו דחוששין לשאלה, והרי כלל גדול שכל מה שתחת ידו של אדם הרי הוא בחזקת שלו, והיא חזקה אלימא שאין מועיל נאמנות מיגו לסתור חזקה זו, ואם כן מדוע חוששין לשאלה, הרי חזקה דכל מה שנמצא אצל אדם הרי הוא בחזקת שלו. ואין לומר דאין מועלת חזקה זו אלא באדם בעודו חי שאז הרי הם שלו, אבל כשנמצא מת מלובש בבגדים, כיון שהוא כבר מת אין הבגדים שלו אלא משל יורשיו, ואין אומרים דחזקה דכל מה שנמצא אצלו הוא של יורשיו, ולפיכך חוששין לשאלה. כי זה אינו, שהרי ודאי שלא לבש בגדים אלו אחרי מותו אלא שלבשם לפני מותו, וכיון שלפני מותו היה בזה דין חזקה שהבגדים היו שלו הם ולא שאולים, יש להועיל חזקה זו גם על אחרי מותו שלא נחוש לשאלה.

וכתב דהטעם שחוששין על בגדיו שהם שאולים הוא משום דנהי שמצד אחד חזקה שכל מה שתחת ידו של אדם הרי הוא שלו, והיה מקום להתירה על פי חזקה זו, מכל מקום כיון שיש לאשה חזקת אשת איש, יש להעמיד חזקת איש נגד חזקה שהבגד שלו, ויש לחוש שהוא בגד שאול.

והנה שם העלה דמי שנפל למים שאין להם סוף, אפילו אם לא עמדו שם כשיעור שתצא נפשו, ועדיין היא אסורה מן התורה, מכל מקום כבר אבד ממנו חזקת חיים, ואין על האשה חזקת אשת איש, אלא שאסורה להנשא מן התורה בגדר ספקא דאורייתא, אע"ג שכבר אבד ממנה חזקת אשת איש. אכן כתב דע"פ כיון שאין עליה חזקת אשת איש, אין לחשוש שבגדיו שאולים, כי יש להעמיד בגדיו בחזקת שהם שלו, כי דוקא באשה שיש עליה חזקת אשת איש אין מעמידין את בגדיו בחזקת שלו, כי מעמידין חזקה נגד חזקה וחוששין לשאלה, אבל כשאסורה מן התורה רק מספק, אז מעמידין את בגדיו בחזקת שהם שלו, ולכן נפול למים שאין להם סוף אפילו כשלא שהו שם כשיעור שתצא נפשו שאסורה עדיין מן התורה, מכל מקום אם מצאו מת מחוץ למים אין חוששין לשאלה.

השלמות והוספות

בבגדיו בדרך ממה נפשך כשני לשונות דרבא (כנ"ל), שהרי מה שאין מתירין סימן מובהק בבגדיו הוא מפני שבבגדיו אינו בגדר סימן מובהק כלל אלא בגדר סימן אמצעי, ונמצא שיש לפנינו רק שני סימנין אמצעים, ואין להתירה בזה.

והנה בעיקר הנידון יש לציין שאין זה מוסכם לדברי הכל שלפי לישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא ודאי יש לחוש לשאלה, שהרי בגמרא יש אוקימתא נוספת אפילו ללישנא קמא דרבא דמה ששינוי שאין משיאין אשה על פי סימני כליו אמור דוקא בסימנין גרועין כמו חיוור וסומק, ולפי אוקימתא זו נמצא דבסימנין אמצעים ללישנא קמא דרבא משיאין בהם אשה ואין חוששין לשאלה. וכן הוא באמת דעת הריטב"א להלכה שם דסימנין דאורייתא ומשיאין אשה על פי סימנין אמצעים, ואפילו ע"י סימנין בכליו, כי אין חוששין לשאלה.

[אמנם לפי סברת הבית שמואל (ה"ל) יש לומר דאפילו אם ללישנא קמא דרבא משיאין אותה בסימני כליו כי אין חוששין לשאלה, מכל מקום ללישנא בתרא דרבא שאין משיאין אלא על פי סימנין מובהקים, בבגדים אין ציור שיהיו סימנים מובהקים כיון שיש לחוש לשאלה].

א] אמנם בבית שמואל שם כתב דיש לפרש דעת השו"ע בדרך אחרת, ולפי זה לא יהא הכרח להתיר בזה בדרך ממה נפשך, כי יש לפרש דעת השו"ע שחושש לשאלה אע"ג דחשש שאלה אמור בגמרא רק לפי לישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא, דאפילו הכי גם לפי לישנא בתרא דרבא דסימנין דרבנן ואין משיאין אותה על פי סימנין אמצעים כי אם על פי סימנין מובהקים, מכל מקום עצם סימן מובהק נחשב מובהק רק בגופו ולא בבגדיו, כי מאחר שבבגדים יש מקום לחוש לשאלה, הרי הוא יוצא עכ"פ מגדר סימן מובהק לסימן אמצעי, וללישנא בתרא דרבא הרי אין משיאין אותה על ידי סימן אמצעי. והיינו דדעת המחבר שאין מועיל סימן מובהק בבגדיו מחמת חשש שאלה, אינו מפני מה שאמרו בגמרא דחוששין לשאלה, כי זה אמור דוקא לפי לישנא קמא דרבא דסימנין דאורייתא, אמנם עם כל זה יש לנו ללמוד מעצמינו משם שמחמת חשש שאלה יוצא מגדר סימן מובהק לסימן אמצעי, וכיון דסימנין דרבנן אין מועיל סימן מובהק בבגדיו כיון שנחשב לסימן אמצעי.

ולפי זה נמצא דאין נכון להתיר ע"י סימן אמצעי בגופו בצירוף סימן מובהק